

כותרת: מקורות לנושא אהבה ושמירת הטבע הכותב/ת: ליאור קולודני (עורכת)

1. מצוות הנטיעה לדורות הבאים
2. נגד שמירת הטבע-עמוס עוז
3. החוק להגנת הסביבה שנחקק בארץ ב- 1964

מדרש תנחומא, פרשת קדושים

"וְכִי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶּם" - אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אף-על-פי שתמצאו אותה מלאה כל-טוב, לא תאמרו: 'נשב ולא נטע', אלא הוו זהירים בנטיעות. כשם שנכנסתם ומצאתם נטיעות שנטעו אחרים, אף אתם היו נוטעים לבניכם. שלא יאמר אדם 'אני זקן, כמה שנים אני חי, מה אני עומד ומתייגע לאחרים? למחר אני מת!...' לפיכך אמר להם הקב"ה לישראל: אף על פי שתמצאו אותה מלאה כל טוב, לא יבטל אדם מן הנטיעות, אלא כשם שמצא, עוד יוסיף ויטע, אפילו יהיה זקן.

נגד שמירת הטבע/ עמוס עוז (מתוך "אהבת הארץ")

ועכשיו הגיע תורו של וידוי נורא. אני מתנגד לשמירת הטבע. עצם האידיאל של "שמירה" אינו מקובל עליו כמעט בשום תחום מתחומי החיים. לא באנו לעולם כדי לשמור או לשמר איזה דבר: מצוות, מעשי אבות, טבע או מורשת תרבות. יש איזה עיוות בכל מסורת ובכל הלך נפש אשר במרכזו עומד מעשה של "שימור". אין אנו יורשיו של מוזיאון, ולא באנו לעולם כדי להסיר בסבלנות את האבק מעל מוצגים או כדי לצחצח את הזגוגיות ולהוליך להקות של מבקרים הולכים על בהונותיהם משכיית חמדה לשכיית חמדה. אין אנו קיימים אך ורק כדי לשמר: מסורת אבות או פלאי טבע, זיכרונות ילדות או חפצי קודש. פן יהיו חיינו לחיי פולחן. העולם אינו מוזיאון. גם הטבע אינו מוזיאון. גם התרבות אינה מוזיאון, מותר לגעת!

מותר להזיז, לקרב, להרחיק, לשנות ולהטביע את חותמנו אנו. גע באבן, גע בחי, גע בזלת.

כיצד לגעת? טיב הנגיעה יכול לשמש נושא לספרים גדולים. אתרכז בשאלת הנגיעה בטבע. אם הייתי צריך לסכם זאת על רגל אחת ובמילה אחת, הייתי אומר: באהבה. איש ואישה באהבתם נוגעים זה בזה ואף משנים זה את זה דרך אהבתם. וכן הורה וילדו. אחים ואחיות. אדם וחברו. אדם ותרבותו, מורשת אבותיו. אדם ובית מגוריו. בתנאי שהנגיעה והשינוי יהיו הדדיים, "דו-סטריים": בעוד אתה משנה את הנפשות הקרובות לך או את סביבתך או את נופיך, היה מוכן להינגע ולהשתנות על-ידם. בעוד אתה מעצב את העולם, הנח לעולם לעצב אותך.

ארץ ישראל אינה המוזיאון של אלוהים. שום מקום אינו המוזיאון של אלוהים. שום זולת או חפץ, חי או דומם, אינו חפץ של פולחן. מותר לגעת ומותר לשנות, כל עוד אתה עצמך מוכן להינגע ולהשתנות.

התנאי הוא אהבה. אני יודע: אי-אפשר "לחנך לאהבה". לא "לחנך לאהבת הזולת", לא "לחנך לאהבת המסורת", לא "לחנך לאהבת הארץ" ולא "לחנך לאהבת הנוף". באהבה אפשר להזביק את הזולת, לפעמים.

אהבה אפשר לעורר, לפעמים, אבל לא ביד רמה ולא בזרוע נטויה ולא בחמת ועם, אלא מתוך הלך נפש של הדדיות. אתה בא אל מקום כלשהו, הר, מדבר, מעיין, או - לענייננו - בית, חצר, חדר. אתה משנה אותו ומטביע עליו את חותמך. אך כדאי לך להיפתח ולהניח לכל אלה הזדמנות להטביע עליך את חותמם הם.

ולעניין זה, דין זולת כדין עץ. אם צומחת תאנה זקנה בחצרך, ואם צל התאנה הזאת אהוב עליך, מותר לך לקום ולגזום מענפיה. רק אל תעשה זאת בקנאות. אפילו לא בקנאות של משמרים.

קול הירוק

עוזי פז (פורסם בהארץ)

כרזה של פרחים מוגנים. "תאווה לא תנוח עד שימלקו ויתלשו מלוא חופניים ומלוא זרועות"

ס' יזהר לא רק כתב. הוא גם דיבר. ובין השאר על שמירת הטבע והנוף. קולו היה ברור וצלול, קול "הירוק" במיטבו.

יזהר נשא שלושה נאומים בסוגיה זו במליאת הכנסת והם לא נותרו רק בגדר מלים. דבריו היו לנקודות ציון ולאבני דרך בתולדות שמירת הנוף בארץ. בזכותם הוכרז הגן הלאומי בכרמל בגבולותיו הנוכחיים, הוקמה רשות שמורות הטבע ונאסר על מכירת פרחי בר מוגנים.

את נאומו "הירוק" הראשון הוא נשא ב-12.6.1962. זה היה בעת הדיון על תקציב משרד ראש הממשלה. חמש תוכניות לשכונות מגורים תוכננו אז בלב לבו של הכרמל. מובלעותיהן השתרעו על פני כ-13 אלף דונם. הן מוקמו על ראשי הרכסים ובפסגות - במקומות בולטים ושולטים על כל מרחביו של הפארק המיועד. לו קמו שכונות אלה הן היו מזדקרות לעין מכל פינה ברחבי ההר. זה היה עוד בטרם ייפרצו אליהן דרכי הגישה ובטרם פיתוח תשתיות נוספות כחשמל, טלפון, מים וביוב. אילו נבנו שכונות אלה, הפארק היה טובע בים הציוויליזציה ומאבד את אופיו ומהותו.

לאחר ניסיונות-נפל לשכנע אישי ציבור בכירים, שיסייעו לנו לבטל את התוכניות האלה, פנינו ליזהר. כמורה לשעבר, שחרש עם תלמידיו את שבילי ההר וצפה מפסגותיו, הזדהה עם החששות. בנאומו בכנסת הוא הקדים ואמר: "אי אפשר לו לאדם בלי שיישאר

כזה ראה וחדש

מרכז הדרכה מקוון של "שבילים"
ארגון מערכות החינוך החברתי קהילתי
אגף החינוך, התנועה הקיבוצית

לו מרחב בלתי מתוקן בידי אדם. אי אפשר להתקיים במקום שהכל אורגן ותוכנן עד גמירתו, עד מחיקת הווייתו הראשונה, הטבעית, האורגנית של מסד הארץ. הכרח שיהיה לו לאדם מקום ללכת ולהתנער ולהתרענן מן העיר, מן הבנוי, מן הסגור והשגור, לאגור לו מגע מרענן עם הראשוני, עם הפתוח, עם הטבעי, עם לפני היות האדם... ארץ נושבת שאין בה משב רוח פתוח, בלתי מופרע - תהא מלון ולא מולדת. ארץ נושבת שהכל בה כביש ומדרכה תאכל כל חלקה טובה בלב צעירה".

על רקע דברים אלה הגיע יזהר, בהמשך דבריו, לתכלית: "כלום יש שני הרי כרמל בארץ, שאפשר לקחת אחד מהם ולתיתו הפקר לכל קונה קרקעות... לעשות מטבע כליל-ייחוד שכונות מכוערות או ארמונות פרטיים הגוזלים מן הציבור רשות לחוות את הר הכרמל, את הנאות שבחורשות, את החבויים שבגיאיות, להפוך לסחורת קרקע נמכרת כאמה מרובעת..." וכדי למנוע אי הבנות הוסיף ואמר: "לא על שיפור פינה בכרמל אני מדבר אלא קודם כל שמירת הכרמל ככרמל... אינני נגד שיכונים. אבל אין זה הכרח שבניית שיכון תהא ממילא למחריבת עולם או למשחיתת צורתו הטבעית..."

בן גוריון, ראש הממשלה אז, הקשיב רוב קשב לדברים ובאחת מהישיבות הסמוכות למועד הנאום העביר החלטת ממשלה כי תקום ועדת שרים שתבחן ותשקול את האפשרות לבטל את כל תוכניות הבנייה הקיימות ותפצה את בעלי הקרקעות בכסף או בקרקע חלופית.

ואמנם, לאחר דיונים קשים, שנמשכו כשנתיים, החליטה הוועדה, בהתאם לבקשתם של אנשי הטבע, להפקיע את כל הקרקעות המיועדות לבנייה ולהעמיד את מלוא שטח הכרמל לרשות הציבור כגן לאומי (למעט שטח שיועד לסנטוריום לנפגעי הנאצים, שנהפך עם השנים למלון יערות הכרמל. אושרה גם שכונה קטנה, הנושאת אף היא אותו שם, שבנייתה החלה עוד בטרם תתקבל ההחלטה).

חודשים אחדים לאחר מכן נרתם יזהר, בפעם השנייה, לקידום ענייני שמירת הטבע. זה היה בעת הקריאה הראשונה בכנסת על חוק גנים לאומיים ושמורות טבע (הדיון התקיים ב-11.12.1962). בהצעת החוק שהוגשה לשולחן הכנסת דובר על הקמת רשות מבצעת אחת. אנשי הטבע חששו אז כי אם תקום רשות כזאת, זה עלול להיות הסוף להגנת הצבי והנשר, לשמירת חורש אלונים, עץ עבות ומעיין נידח, כי את אנשי הרשות המיועדת עניינו אז בעיקר אתרי עתיקות, כתשתית לפיתוח התיירות - שהיתה אז בחיתוליה, ואתרי בילוי - מדשאות ובריכות שחייה.

על רקע זה אפשר להבין את דבריו של יזהר: "שני צדדים צריכים לחוק הזה: צד הציבור מזה, וצד הטבע מזה, אלא שהאחרון אילם. קל יותר לנסח משאלות הציבור, והן גם אמורות יפה בדברי ההסבר: נוף, בידור, לימוד וקצת שלוה. ומי שמשרת את הציבור בכל השאר ישרתנו גם באלה. אולם מי יהיה בצד הטבע? מי יהיה לו לפה?... מי יהיו על פי חוק זה אלה שיילחמו על כבודו של אילן כבד בשנים?... חוששני שמציעי הצעה זו לא דקו בהבדל שבין שתי גישות: האחת שיפור נוף הארץ; והשנייה - שמירת נוף הארץ. כאן הדגש שיפור, וכאן - שמירה. זו באה להציל את שיווי המשקל השורר בפיסת עולם קטנה אחת, וזו באה בראש מורם לשכלל, לייצל ולמסחר את הקיים, לתת לו "צורה" ו"טעם". מכאן חרדה לקיים, שאין לו תמורה, וליתן זכות חיים גם לנמושות שבחיות; ומכאן יודעים יותר טוב איך הטבע צריך להיראות כדי שימצא חן, יהנה... רעיון שיפור הנוף, אם לטבע הכוונה - הרבה פליאות יש בו, נוסף על היהירות, ורבה החוכמה הנדרשת מתי להרים יד ולא לגעת..."

כזה ראה וחדש

מרכז הדרכה מקוון של "שבילים"
ארגון מערכות החינוך החברתי קהילתי
אגף החינוך, התנועה הקיבוצית

ואמנם, לאחר דיונים ארוכים ומייגעים החליטה ועדת הכנסת, שדנה בהצעת החוק, להקים שתי רשויות ביצוע: רשות הגנים הלאומיים ורשות שמורות הטבע. לזהר, שהיה גם חבר בוועדה, זכות גדולה ביותר בעובדה זו, שהקנתה זכות לגיטימית לשמירת הטבע "וליתן זכות חיים גם לנמושות שבחיות" כדברי יזהר (עם השנים זכתה שמירת הטבע ללגיטימיות שחסרה לה ב-1963 ובשנת 1998 אוחדו שתי הרשויות לאחת - רשות הטבע והגנים).

חוק גנים לאומיים ושמורות טבע אושר באוגוסט 1963 - בישיבתה האחרונה של הכנסת, בטרם פגרת הקיץ. בחיפזון החקיקה נשמט ממנו סעיף שיאסור את מכירתם של ערכי הטבע המוגנים, לרבות פרחי הבר. ובאותם ימים מכרו זרי ענק של נרקיסים וכלניות, רקפות ותורמוסים ברחובות הערים, בשווקים ובעיקר לאורך כבישי הארץ. כיצד אפשר לפנות לציבור ולומר לו "אל תקטוף", בשעה שהוא יכול לקנות זרי ענק של פרחי בר ברחוב שליד ביתו, או לעצור את מכונתו בכביש ליד יבנה או פורדיס ולקנותם שם? לא היה מנוס מלשוב לכנסת ולבקשה שינוי בחוק, עוד בטרם תיבש עליו הדיו.

פנינו אל "הלובי" המוצק שלנו בכנסת, ולמעשה היחיד באותם ימים - אל ס' יזהר, וביקשנו ממנו להגיש הצעת חוק פרטית ובה סעיף אחד: "לא יימכר ערך טבע מוגן". ושוב התבשמה הכנסת מאחד הנאומים המרשימים ביותר שנשמעו בין כתליה: "משמידים שונים לפרחי-הבר, ומסתבר שכולם עושים מה שעושים תמיד מתוך כוונות טובות ונעלות. יש מי שקוטף להנאתו, ויש נותן להנאתו, ויש הסוחר בהם להנאת מי שלא קטף ומספק ללקוחותיו תנובת רצח המוני, שעשה למענם ולסיפוק אהבתם את היפהו רבים יותר מדי בינינו אשר לא די בעיניהם לשוב מטיוולם בפרח או בשניים-שלושה, ותאוותם לא תנוח עד שימלקו ויתלשו מלוא חופניים ומלוא זרועות, ועמוסי נובלים ונובלות, חנוקים באגרופ יחזרו לביתם... סעיף זה המוסף לחוק, כל עוקצו מכון כנגד מכירה פרועה, הבאה מכוח קטיפה פרועה ומכוח הרגשת הפקר, ולפיכך שומה עלינו להגביל מכירה זו וקטיפת הפקר זו".

משה דיין, שכשר החקלאות אמור היה להיות הממונה על הפעלת פרק זה בחוק, השיב להצעה במשפט אחד: "אני מתנצל מראש על חוסר הפרופורציה בין עושר ההצעה לבין דלות התשובה. אני מסכים להצעת החוק - ככתבה, כרוחה וכריחה".

סיפורם של פרחי הבר המוגנים מוכר מאז כסיפור הצלחה. כיום שוב משתרעים מרבדי כלניות ורקפות, נרקיסים ואיריסים בהר ובגיא. ספק אם היינו יכולים ליהנות ולהשתכר ממראם לולא "הקול הירוק" של ס' יזהר.